

ƏNVƏR ƏHMƏD YARADICILIĞINDA TARİX VƏ MÜASİRLİK

UOT 82.

Aybəniz Şahin qızı Paşayeva*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Ağcabədi filialının müəllimi***E-mail:** aybeniz.pashayeva@agcebedi.adpu.edu.az**Rəyçilər:** *filol.ü.f.d., dos. V.S. Allahverdiyev,*
*ped.ü.f.d., dos. S.R. Məmmədov***Acar sözlər:** *Ənvər Əhməd, bədii yaradıcılıq, ideya, fəlsəfi, istiqamət, poeziya, şeirdə poetiklik, bədii düşüncə, tarix və müasirlik***Ключевые слова:** *Анвар Ахмед, художественное творчество, идея, философское, направление, поэзия, поэтика в поэзии, художественная мысль, история и современность***Key words:** *Anwar Ahmed, artistic creation, idea, philosophical, direction, poetry, poetics in poetry, artistic thought, history and modernity*

Azərbaycan poeziyasında tarixi mövzulara meylin çox şanlı tarixi vardır. Müstəqilliyimiz dövründə eləcə də 90-cı illərdə vətənimizin ən ağır, ən qanlı-qadalı günlərində də xalq şairlərimiz B. Vahabzadə, B. Azəroğlu, N. Xəzri, X.R. Ulutürk, Ə. Əhməd, M. Araz, F. Qoca, İ. Tapdıq və b. nisbətən sonrakı nəsillərin nümayəndələri olan F. Sadıq, S. Tahir, R. Rövşən və başqaları coşqun həvəs və enerji ilə yazıb yaratmışlar.

Müasir Azərbaycan poeziyasında tarixi hadisələr öz əksini S. Vurğunun, B. Vahabzadənin, X.R. Ulutürkün, Ə. Əhmədin və b. şairlərimizin yaradıcılığında öz əksini tapmışdır. Bu şairlərin yaradıcılığında Azərbaycan xalqının tarixində əlamətdar tarixi hadisələr bədii və geniş formada poema janrında da əks etdirilmişdir. Onlar öz qələmlərini müstəqillik və istiqlal yolunda, ölkəmizin böyük dərdi olan Qarabağ məsələsində, 20 yanvar-qara yanvar günlərində alman faşistlərindən daha qəddar və amansız olan erməni işğalçılar və s. bu kimi faciələrlə bağlı şeirlər. Poetik nümunələr yaratmaq uğrunda öz qələmlərini süngüyə çevirmişlər (1, s. 35).

Tarixi mövzularda yazılan əsərlərdə də müasirlik, bu günün tələbləri ilə səsleşən cəhətlər əsasdır; yeni şair tarix boyunca aktual məsələlərdən söz açır. Deməli, əsas məsələ şairin tarixi hadisə, əhvalat və ya şəxsiyyətə münasibətdən asılıdır. Tarixi mövzularda saysız-hesabsız əsərlər yazılmışdır. Azərbaycan poeziyasının eləcə də müasir poeziyamızın görkəmli yazarlarından biri də Ə. Əhməddir. Ə. Əhməd böyük və zəngin yaradıcılıq gücünə malik, kamillik dövrünü keçmiş, müdriklik məqamına yiyələnmiş şairimizdir. Şairin poeziyası bizim milli sərəvətimizdir.

Yeni dövrdə poeziyamızda Vətən ağrısı əsas planda dururdu. İşğal altında olan torpaqların əsirlik harayı ürəkləri alovlandırır. Bu alovdan od alan Ənvər Əhməd poeziyası daha da alovlanır, öz işığı ilə ürəklərə işıq bəxş edirdi.

Şairin çap olunmuş “Bu qılnc qınında pas ata bilməz” kitabı da belə poetik düşüncənin məhsuludur. Kitabda şairin müxtəlif mövzularda yazdığı 239 şeiri və dörd poeması toplanmışdır. Kitab ön söz əvəzinə şeirlə başlayır.

Ötər aylar, ötər illər, zaman yaşa dolub keçər.
Yazıq ömrüm bir zəmidir, yetişməmiş solub keçər.
Yazılmamış bir kitabdır taleyimin daş yuxusu,
Aman fələk, nə ağırmış bu həyatın qəm yuxusu! (2, s. 33)

Şair şeirdə nisgilli ürək çırpıntılarını inilti bir harayla qeyd etmişdir.

Ənvər Əhmədin maraqlı şeirlərindən biri də “Şəhid qəbri”dir. Şeirdə şəhid qəbrinin yaralı torpaqlarımızın hər nöqtəsini tutduğundan danışılır. Müəllif şeirin sonunda belə nəticəyə gəlir ki, şəhid qəbirləri Vətən boydadır, onun dərдинin kəfəni də Vətən boyda olmalıdır.

Qəbrimi bu Vətən boyda qazın siz,
Dərdimin kəfəni Vətən boydadır! (2, s. 34)

Şair düşməne əsir düşmüş torpaqlarımızın dərдинi heç vaxt unutmur, onun nalə və nisgili-nin ahı ürəkləri heyratə gətirir. Sanki bu heyrat Vətən torpağının işğal altında olan hər qarışını bizə xatırladır. Bu baxımdan “Ağdam-Şuşa-Laçın yolu şeri öz təbiiliyi ilə seçilir. Şair Ağdam, Şuşa, Laçın yollarından qəmli danışır artıq o yollarda gözə bilməyəcəyimiz onu kövrəkdir. Sonda fikrini belə yekunlaşdırır.

Bu yol ölü səsim, odlü göz dağım,
Bu yolu keçməz ər, sən də ölüsən.
Millətin gözündə ey Qarabağım,
İndi laxtalanmış bir qan gölüsən. (3, s.34)

Ə. Əhməd “İlahi, bir qara daşın olaydım” şeirində təbiətin görünməz varlığını qeyd etmişdi. Torpağının hər qarışı üçün təşnə kimi göynəyən, ürəyi qan ağlayan şair özünə “qara daş” olmağı arzulayır:

İlan tək süründüm bu torpaq üstə,
Vətən can üstədir, ömrüm qəfəsdə.
İlahi, bir qara daş olaydım!!! (3, s.35)

“Həsretimin odu” şeirində şair ikiyə bölünən Vətənimizin dərдинdən danışır. Arazın o tay və bu tayında ikiyə bölünüb yaşayan xalqımızın bir-birinə həsrət qalması şairi göynədir, ürəyini ağrıdır. Müəllif o yerləri görmək üçün hər an qəlbinin həsrətlə döyündüyünü, ikiyə bölünmüş Vətəninin bütövlüyünü görmək istəyir.

Şair “Laçınli oğullara” şeirində Laçının əzəmətindən, erməni daşnaklarının vaxtı ilə başına od ələyən Sultan bəydən, hazırkı Qarabağ savaşında döyüşən mərd igidlərindən, onların yağdı düşməne vurduqları zərbələrdən söhbət açır .

Ənvər Əhmədin vətən yarasına həsr etdiyi “Bu yara qaysaq bağlamaz!” poeması Xocalıda və digər yerlərdə günahsız öldürülən soydaşlarımızın inilti harayının səsidir. Rus imperiyasından dəstək alan erməni cəlladlarının xalqımızın başına gətirdiyi tarixdə heç bir analoqu olmayan dəhşətli faciəni şair fəryad edərək qələmə almışdır. Poema sanki şairin naləsindən yoğrulub. Şair xalqının dəhşətli faciəsinə üsyan edir, vətənin mərd oğullarını Xocalıya və Qarabağa döyüşə səsləyir.

“İttiham” poemasında Ə. Əhməd yaralı torpağımızın yağdı əlində əsirlikdə inləməsindən danışır. Mərd igidlərimizi səfərbərliyə səsləyərək, hamının bir nəfər kimi vətəni erməni cəlladlarından azad etməyə çağırır.

Yağdı düşməni torpağımıza hücum edəndə vətəni satan, ordunu geri çəkib qız-gəlini, qoca və körpələri düşməni əlində qoyub qaçan namərdləri şair lənətləyir, onları qeyrətsiz adlandırır. Vəhşi düşməni əlinə keçməkdən özünü xilas etməyə çalışan qız-gəlinlər son anda özünü qayadan atıb həlak etmiş, ölümü şərəfsiz ömürdən üstün tutmuşlar:

O kişi qeyrətlimiz, o erkək tinətlimiz!
 Özün qayadan atdı,
 Coşqun sulara batdı...
 Namusu xatirinə, isməti xatirinə,
 Boyandı soyuq sular, boyandı qan ətrinə! (4, s.46)

Belə ölümü ilə əbədləşən və ölümsüz olan övladların Vətəni heç vaxt qeyrətsizlik damğası altında basıla bilməz. Əgər vətən müvəqqəti də olsa basılırsa və cəsur oğulları onu yağı düşməndən xilas etməyə çalışmırsa, bu xalqımız üçün qeyrətsizlik damğasıdır. Odur ki, şair Vətənin bütün övladlarını ittiham edərək yazır:

İttiham edirəm özüm özümü,
 İttiham edirəm soydaşım, səni,
 İttiham qanına bələndir məni
 İttiham edirəm sizi, ərənlər! (4, s.47)

Ümumiyyətlə, “İttiham” poeması Ənvər Əhmədin xalqını yağı düşməne qarşı döyüşə çağırışı, mübarizəyə səsləməsi sədasıdır. Şairin bu çağırışı əsir düşmüş torpaqlarımızın, qız-gəlin və qoca-körpələrimizin, qəbirlərimizin inilti harayıdır. Müəllifin hər fəryadı, hər bir azərbaycanlının vətən uğrunda döyüşə atılmağa və cəsurluqla vuruşa aparan haray səsidir.

Ənvər Əhmədin ən ümdə amalı, ümumi diləyi belədir, nə qədər ki, torpaqlarımız yağı düşməni ayaqları altında inləyir, Vətənin qeyrətli oğulları rahat yaşamamalıdır. Necə olursa, olsun düşmənin Vətən torpağından çıxmasına çalışmalı, bundan sonra xalqın özünə qayıdışı başlanmalıdır.

Ə. Əhmədin 1985-ci ildə yazdığı “Tərəkəmə” poeması Azərbaycan etnik poeziyasında yeganə, köçərli-elatlı, etnoqrafik detallarla zəngin, tam orijinal monumental bir poemadır.

“Tərəkəmə” poeması böyük bir elatın tarixi və müasir həyatıdır. Şair poemada tərəkəmə həyatının romantik dünyasını özünəməxsus tərzdə, parlaq, tipik çalarları ilə, “Söz közündə, odunda əriyə-əriyə” təqdim edir.

Şair-dramaturq Ə. Əhmədin qələmindən çıxmış “İbrahim xan” pyesi də tarixi səciyyə daşıyır. “İbrahim xan” mənzum dramı şairin Qarabağ mövzusunda yazdığı əsərlər içərisində xüsusi yer tutur. Bu dram şairin bütün yaradıcılığını təhlil edib, qiymətləndirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Dram tarixi həqiqətlərlə tam səsləşir.

Pyes XX əsrin sonlarında baş verən cinayətlərə qəsbkar rəzalətlərinə qarşı böyük mənəvi üsyandan yaranmışdır. Bu mövzuda XVIII əsrin sonlarında rus qəsbkarlığına, İran istilasına qarşı mübarizəni işıqlandıran ən tutarlı bədii əsər nümunələri “Qan icində” romanının yaradıcısı Y.V Cəmənzəminli və “Vaqif” dramının yazarı S. Vurğun qələmindən çıxmışdı. Bu sənətkarlardan sonra həmin mövzuda yeni sözü Ə. Əhməd dedi.

Ə. Əhmədin “İbrahim xan” pyesi ən sanballı əsərlərindəndir. Bu əsər bir daha göstərir ki, şair mütləq böyük və ciddi mövzuların bədii həllini qələmə almalıdır. Çünki böyük və ciddi mövzular öz yaradıcısının bütün cismani və mənəvi qüvvələrini səfərbər etməyə çağırır.

Ə. Əhməd poeziyası çağdaş şeirimizin tarixində olduqca parlaq və yeni bir hadisədir. Bu poeziyada heç bir zahiri təsir, gürultu, iddia, özünütəsdiq aludəliyi yoxdur, yalnız dərin səmimiyyətin, həyata, insanlara vurğunluğun, bəşər qatillərinə, qəsbkara amansız və alovlu nifrətin sağlam cövhəri vardır (5, s.12).

Problemin aktuallığı. Vətənimizin dünəni, bu günü və gələcəyi naminə yazılan əsərlər tarix və müasirlik baxımından daim aktualdır.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə şair Ənvər Əhməd yaradıcılığının mühüm məqamlarına toxunulmuş və əsərlərə müasir baxış bucağı müəyyənləşdirilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalə Azərbaycan ədəbiyyatının ən müasir mərhələsində yazıb-yaradan sənətkarların yaradıcılığının tədqiqi və öyrənilməsi baxımından əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat

1. Sabir Rüstəmoğlu (Məmmədov). Ədəbi düşüncələr. Bakı, 2016.
2. Ə. Əhməd. Qanlı torpaq. Bakı, 1997.
3. Ə. Əhməd Seçilmiş əsərləri. I cild. Bakı, 2013.
4. Ə. Əhməd. Seçilmiş əsərlər II cild. Bakı, 2013.
5. Ə. Nəcəfov. Ənvər Əhməd yaradıcılığında təlim tərbiyə məsələləri. Bakı, 1999.

A.Ш. Пашаева

История и современность в творчестве Анвара Ахмеда

Резюме

На исторические темы написано бесчисленное количество работ. В произведениях многих поэтов в художественной и широкой форме, в жанре стихотворений, отражены замечательные исторические события истории азербайджанского народа. Таким образом, А. Есть поэтические примеры, принадлежащие перу Ахмеда.

В статье А. В творчестве Ахмеда на первый план были выдвинуты идея азербайджанства, желание видеть Азербайджан единым, карабахский пожар.

A.SH. Pashayeva

History and modernity in the creation of Anwar Ahmed

Summary

Countless works have been written on historical topics. In the works of many poets, remarkable historical events in the history of the Azerbaijani people have been reflected in an artistic and broad form, in the genre of poems. In this way, A. There are poetic examples belonging to Ahmed's pen.

In the article A. In Ahmed's work, the idea of Azerbaijanism, the desire to see Azerbaijan as one, and the Karabakh fire were brought to the fore.

Redaksiyaya daxil olub: 06.10.2023